

Wielcy polscy ekonomiści i osoby związane z bankiem centralnym

Miłosz Świetlik, Aleks Pikiótek

Adam Krzyżanowski

Adam Krzyżanowski – to jeden z najbardziej wpływowych ekonomistów II RP i ideowy patron tzw. szkoły krakowskiej. Był wnikliwym naukowcem, wytrawnym publicystą i politykiem otwartym na dyskusje. Współcześnie do jego myśli odwołują się i konserwatyści i libertarianie

Życiorys i wykształcenie

Adam Krzyżanowski urodził się 19 stycznia 1873 roku w Krakowie. Rodzice prowadzili księgarnię przy ulicy Floriańskiej. W ich domu spotykali się ludzie ze środowiska muzycznego, a językiem używanym na co dzień był język niemiecki. Krzyżanowski wspomina w notatkach do autobiografii, że nauczył się mówić po polsku w wieku pięciu lat od swojego towarzysza zabaw w piaskownicy.

W 1889 roku zdał egzamin maturalny w Gimnazjum św. Anny, a następnie rozpoczął studia prawnicze na Uniwersytecie Jagiellońskim. Studiował w latach 1889–1894 pod kierunkiem takich wybitnych uczonych, jak Fryderyk Zoll, Bolesław Ulanowski, Michał Bobrzyński, Włodzimierz Czerkawski czy Józef Milewski. Dnia 16 marca 1894 roku uzyskał doktorat, a następnie odbył półroczną praktykę w biurze adwokackim Władysława Markiewicza. W roku akademickim 1894/1895 uzupełniał studia na uniwersytetach w Berlinie i Lipsku. Tam też, pracując pod kierunkiem prof. Gustawa von Schmollera, opublikował pierwszą rozprawę ekonomiczną – *Die Grundbesitzverteilung in Galizien*.

Jego głównym polem zainteresowań była ekonomia, i to w tym kierunku kontynuował swoją karierę naukową. Na przestrzeni lat pełnił m.in. funkcje: kierownika Katedry Ekonomii Politycznej i Skarbowości, dziekana Wydziału Prawa UJ, kierownika Katedry Ekonomii Politycznej na UJ, przewodniczącego Komitetu Wydawnictw Ekonomicznych Polskiej Akademii Umiejętności.

6 listopada 1939 r. znalazł się w gronie 183 profesorów aresztowanych przez Niemców w ramach Sonderaktion Krakau. Zesłano go do obozu koncentracyjnego Sachsenhausen, skąd został zwolniony 8 lutego 1940 r.

W czerwcu 1945 r. brał udział w moskiewskich rozmowach, które prowadziły do utworzenia Tymczasowego Rządu Jedności Narodowej. W ten sposób autor wielu publikacji atakujących komunizm został członkiem komunistycznej Krajowej Rady Narodowej, a po sfałszowanych wyborach z 1947 r. posłem na Sejm Ustawodawczy. Zrzekł się jednak mandatu w 1949 r. Jego poglądy ewoluowały w stronę mariażu liberalizmu z chrześcijaństwem. W 1948 r. został odesłany z UJ na przymusową emeryturę. Działał jednak w Polskiej Akademii Umiejętności do jej likwidacji w 1952 r., a po reaktywacji był w latach 1956–1957 jej prezesem. W 1957 r. wrócił do pracy na UJ. Trzy lata później przeszedł na emeryturę, ale wciąż angażował się naukowo. Jego dzieła podlegały wówczas ostrej cenzurze. Zmarł w Krakowie 29 stycznia 1963 r.

[1https://pl.wikipedia.org/wiki/Adam_Krzy%C5%BCanowski_\(ekonomista\)](https://pl.wikipedia.org/wiki/Adam_Krzy%C5%BCanowski_(ekonomista))

Kariera naukowa

W 1895 r. rozpoczął pracę w CK Galicyjskiej Prokuratorii Skarbu na stanowisku koncypianta. W maju 1896 roku zrezygnował z pracy w Prokuratorii, a od 1 lipca został sekretarzem CK Krakowskiego Towarzystwa Rolniczego. W latach 1898–1914 prowadził też wykłady z ekonomii w krakowskiej Akademii Handlowej oraz na Wyższych Kursach dla Kobiet im. Adriana Baranieckiego.

Dnia 30 czerwca 1908 roku habilitował się na Wydziale Prawa UJ na podstawie rozprawy Teoria Malthusa ze szczególnym uwzględnieniem jej stosunku do prawa zmniejszającego się przychodu z ziemi, a następnie w październiku 1908 roku objął stanowisko docenta w Katedrze Ekonomii Politycznej i Skarbowości UJ, gdzie prowadził wykłady z podstaw ekonomii i demografii. Dnia 1 maja 1912 roku został profesorem nadzwyczajnym skarbowości i austriackiego ustawodawstwa skarbowego oraz objął kierownictwo Katedry Ekonomii Politycznej i Skarbowości UJ, a 1 maja 1916 roku został profesorem zwyczajnym. Do wybuchu II wojny światowej systematycznie prowadził wykłady i seminaria z ekonomii, polityki agrarnej, polityki gospodarczej i skarbowości.

Poza prowadzeniem badań naukowych i dydaktyką Adam Krzyżanowski poświęcał się również działalności organizacyjnej. W latach 1927/1928 i 1930/1931 oraz w roku 1945 był dziekanem Wydziału Prawa UJ, a od roku akademickiego 1933/1934 do roku 1937/1938 – prorektorem UJ.

Podczas I wojny światowej był członkiem Naczelnego Komitetu Narodowego i ściśle współpracował z Instytutem Ekonomicznym NKN. Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości kontynuował działalność społeczno-polityczną. Od 1920 roku był członkiem korespondentem, a od 1927 roku członkiem czynnym Polskiej Akademii Umiejętności. W PAU pełnił obowiązki sekretarza Komisji Prawniczej (1920–1938), przewodniczącego Komitetu Wydawnictw Ekonomicznych (1929–1937), był też członkiem rady i komitetu wydawniczego Wydawnictw Instytutu Ekonomicznego PAU (1934–1945), wicedyrektorem Wydziału II (1947–1952), przewodniczącym Komisji Prawniczej (1948–1952) oraz delegatem PAU ds. Fundacji Kórnickiej. Był także głównym inicjatorem powołania w 1921 roku Towarzystwa Ekonomicznego w Krakowie, a w latach 1930–1939 pełnił funkcję jego prezesa. Był założycielem i członkiem rady powołanego w 1937 roku Polskiego Towarzystwa Statystycznego. W grudniu 1945 roku uczestniczył w zjeździe założycielskim Polskiego Towarzystwa Ekonomicznego w Łodzi, w trakcie którego został wybrany na przewodniczącego jego Rady Naukowej.

Po odwilży październikowej władze UJ rozpoczęły starania o przywrócenie prof. Krzyżanowskiego do pracy. W listopadzie 1956 roku Rada Wydziału Prawa przygotowała wniosek o reaktywowanie go na stanowisku profesora UJ. W grudniu 1956 roku Senat UJ poparł ten wniosek, dzięki czemu w lutym 1957 roku prof. Krzyżanowski wznowił wykłady na macierzystym wydziale jako pracownik naukowo-dydaktyczny Katedry Ekonomii Politycznej (od 1959 r. noszącej nazwę Katedry Ekonomii Politycznej i Polityki Ekonomicznej). Zajęcia prowadził do listopada 1960 roku, kiedy to ostatecznie przeszedł na emeryturę.

W latach 1957–1958, kiedy krakowskie środowisko naukowe próbowało reaktywować Polską Akademię Umiejętności, miał pełnić funkcję jej prezesa. Próba ta ostatecznie zakończyła się niepowodzeniem i utworzeniem przez władze komunistyczne innej instytucji – Oddziału

<https://audiovis.nac.gov.pl/obraz/25582/>

Krakowskiego Polskiej Akademii Nauk. Krzyżanowski nie zgodził się jednak na wysunięcie jego kandydatury na członka PAN

Dnia 15 lutego 1958 roku prof. Krzyżanowskiemu przyznano także tytuł doktora honoris causa Uniwersytetu Jagiellońskiego.

Działalność polityczna

Przez wiele lat wykazywał duże zaangażowanie polityczne, doradzając kolejnym ekipom rządowym. Jako jeden z najwybitniejszych polskich ekonomistów trzykrotnie otrzymywał propozycję objęcia teki ministerialnej, ale za każdym razem odmawiał. Ten rodzaj aktywności bowiem nie interesował go. W 1926 roku został powołany przez ówczesnego ministra skarbu Jerzego Zdziechowskiego na stanowisko kierownika biura polskiego przy misji amerykańskich ekspertów finansowych, kierowanej przez prof. Edwina Kemmerera. Na podstawie raportu Kemmerera przygotował plan pozyskania amerykańskiej pożyczki, a następnie jako przewodniczący delegacji negocjował w Nowym Jorku z przedstawicielami banków amerykańskich jej warunki. To dzięki jego staraniom rząd polski uzyskał pożyczkę amerykańską, która pozwoliła ustabilizować polską walutę.

Z ramienia Bezpartyjnego Bloku Współpracy z Rządem został posłem na Sejm w 1928 roku. W Sejmie objął kierownictwo Komisji Skarbowej oraz został członkiem Komisji Budżetowej. Był sprawozdawcą prowizorium budżetowego na okres maj–czerwiec 1928 roku oraz projektu budżetu na rok 1929. Ponownie wybrany do Sejmu w roku 1930 – już rok później zrezygnował jednak z mandatu i członkostwa w BBWR w proteście przeciw uwięzieniu posłów Centrolewu w twierdzy brzeskiej. Nadal wspierał jednak politykę gospodarczą kolejnych rządów. W latach 1936–1937 kierował delegacją Ministerstwa Skarbu prowadzącą negocjacje w sprawie zmiany warunków spłaty pożyczki stabilizacyjnej udzielonej przez administrację amerykańską. Delegacji tej udało się wówczas wynegocjować zgodę na przedłużenie terminu spłaty i obniżenie oprocentowania kredytu.

W 1937 roku Krzyżanowski został przewodniczącym Komisji Podatkowej przy Ministerstwie Skarbu i członkiem komisji powołanej do zbadania gospodarności przedsiębiorstw państwowych.

Działalność w sferze ekonomii

Krzyżanowski był liderem krakowskiej szkoły ekonomicznej, łączył liberalizm gospodarczy z konserwatywną postawą polityczną. Zajmował się szerokim spektrum zagadnień ekonomicznych, wśród których należy wymienić kwestie polityki gospodarczej, historię doktryn ekonomicznych, rolę i znaczenie pieniądza, analizy demograficzne czy podstawy skarbowości. Był typem myśliciela o dużym temperamencie, piszącym z zaangażowaniem i pasją. Podchodził z dystansem do zawitych sporów teoretycznych, sprowadzając sztukę ekonomii do kilku zasadniczych prawd mających charakter zdroworozsądkowy. Bronił wolnego rynku i praw jednostki. Zachęcał do wytężonej pracy i oszczędzania, dostrzegając w nich środek prowadzący ku przysporzeniu Polsce kapitału, w którym upatrywał fundament rozwoju gospodarczego Polski po odzyskaniu niepodległości w 1918 r.

W pierwszych latach niepodległości często wskazywał na konieczność walki z inflacją, ograniczenie wydatków państwa i wpływu tegoż państwa na prywatny biznes. Z liberalnych pozycji krytykował m.in. politykę premiera Grabskiego. Wskazywał też, że etatyzm polskich rządów demokratycznych miał korzenie w polityce zaborców i w gospodarce wojennej z lat 1914–1921. Jego niechęć do polityki gospodarczej rządów przedmajowych sprawiła, że z radością powitał zamach stanu z maja 1926 r. Nowa ekipa rządząca powierzyła mu kierowanie komisją mającą zdobyć dla Polski duży kredyt zagraniczny. Wspólnie z Feliksem Młynarskim zdołał uzyskać taką pożyczkę stabilizacyjną w bankach amerykańskich. W 1928 r. został posłem na Sejm z ramienia piłsudczykowskiego BBWR. W Sejmie był przewodniczącym Komisji Skarbowej i członkiem Komisji Budżetowej. Choć wybrano go ponownie w wyborach z 1930 r., to zrezygnował z mandatu w proteście przeciwko osadzeniu przywódców lewicowej opozycji w Twierdzy Brzeskiej.

Publikował prace dotyczące m.in. teorii pieniądza i kredytu, demografii, ekonomii rolnictwa i historii gospodarczej. W trakcie wielkiego kryzysu opracował też program walki ze zubożeniem ludności Polski.

NBP – upamiętnienie wielkich polskich ekonomistów

18 marca 2021 roku Narodowy Bank Polski wprowadził do obrotu srebrną monetę o nominale 10 zł z serii „Wielcy polscy ekonomiści” – „Adam Krzyżanowski”

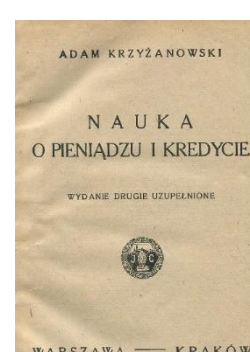
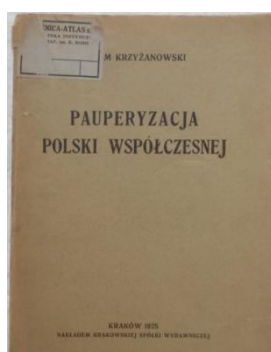
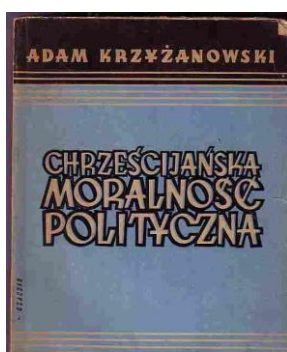
źródło: <https://enumizmatyczny.pl/10-zl-wielcy-polscy-ekonomisci-adam-krzyzanowski-p-5407.html>

Na rewersie monety znajdują się wizerunek Adama Krzyżanowskiego oraz daty jego urodzin i śmierci. Na awersie widnieje cytat pochodzący z publikacji Źródła i symptomy wzbogacenia się nowoczesnych społeczeństw

Dorobek naukowy – publikacje

Dorobek profesora Krzyżanowskiego dotyczy głównie teorii ekonomii, zagadnień skarbowości i demografii, a także historii doktryn ekonomicznych i polityki gospodarczej.

- Die Grundbesitzenverteilung in Galizien (1895), Studya agrarne (1900)
- Rolnictwo wobec polityki handlowej (1901), Pieniądz (1911)
- Socjalizm a prawo natury (1911), Towarzystwa i stowarzyszenia rolnicze (1911)
- Wojna Bałkańska w roku 1912–1913 (1913), Socjologia wojny (1918)
- Drożyzna (1919), Gospodarka wojenna (1919)
- Nauka o pieniądzu i kredycie (1919), Zasady ekonomii (1919, 2 części)
- Socjalizm po wojnie (1920), Założenia ekonomiki (1920)
- Nauka skarbowości (1923), Pauperyzacja Polski współczesnej (1926)
- Polityka i gospodarstwo (1931), Dolar i złoty (1935)

3 Wybrane publikacje Adama Krzyżanowskiego

- Moralność współczesna (1935), Chrześcijańska moralność polityczna (1948)
- Raj doczesny komunistów (ukończone w 1952, wydane w 2006), Dzieje Polski (1973)

Liberalizm gospodarczy

Liberalizm był dla Krzyżanowskiego nie tyle doktryną polityczną, ile raczej strukturą instytucjonalną, w której instytucje państwa (oparte na trójpodziale władz i zasadach praworządności) miały stanowić oparcie dla wolnej gospodarki. Istota państwa liberalnego polegała na możliwie ścisłym rozdziale polityki i gospodarki. Wszelkie zmiany w dziedzinie gospodarczej, mające na celu ograniczenie jej liberalnego charakteru, wymagały zmian w sferze polityczno-prawnej, a w konsekwencji – także w postawach ludzi. Jego zdaniem etatyzm, niezależnie od swej mniej lub bardziej centralistycznej natury, nie tylko przekształcał gospodarkę, lecz także niszczył parlamentarną demokrację.

Był więc Krzyżanowski przeciwnikiem nadmiernej ingerencji państwa w sprawy gospodarcze. Państwo winno zapewniać obywatelom bezpieczeństwo wewnętrzne i zewnętrzne, pilnować porządku i ochraniać własność prywatną. Aktywność państwa mogłaby się przejawiać tylko w tych dziedzinach gospodarki, które nie byłyby zarezerwowane dla przedsiębiorców prywatnych. Krzyżanowski popierał również ograniczenia uprawnień socjalnych. Uważał, że należy umożliwić społeczeństwu emigrację w celu poprawienia warunków życiowych jednostek. Adam Krzyżanowski był zwolennikiem idei samopomocy. Jego zdaniem państwo powinno jak najszybciej dążyć do samodzielności gospodarczej. Uważał, że należy korzystać z doświadczeń innych państw i naśladować instytucje krajów rozwiniętych gospodarczo. Źródłem bogactwa społeczeństw miała być zdolność do radzenia sobie w danych warunkach. Jeżeli zaś nie osiąga się zakładanego poziomu rozwoju, to znaczy, że należy starać się bardziej.

Źródła:

ruj.uj.edu.pl – Repozytorium Uniwersytetu Jagiellońskiego

https://ruj.uj.edu.pl/xmlui/bitstream/handle/item/23544/wec_adam_krzyzanowski_2015.pdf?sequence=1&isAllowed=y

nbp.pl

https://www.nbp.pl/banknoty_i_monety/monety_okolicznosciowe/2021/2021_05_krzyzanowski_pl.pdf

rp.pl <https://www.rp.pl/historia/art220171-adam-krzyzanowski-chrzescijanski-liberal>

pl.wikipedia.org [https://pl.wikipedia.org/wiki/Adam_Krzy%C5%BCanowski_\(ekonomista\)](https://pl.wikipedia.org/wiki/Adam_Krzy%C5%BCanowski_(ekonomista))

web-project.pl <http://www.web-project.pl/kim-byl-adam-krzyzanowski/>

<https://tezeusz.pl/szukaj?szukaj=adam+krzyzanowski#>

<https://kroliczajama.pl/434-adam-krzyzanowski-o-pauperyzacja-polski-wspolczesnej>

<https://kwadryga.com/produkt/nauka-o-pieniadzu-i-kredycie/>